

EVOLUCIÓ DE L'OCUPACIÓ I EXPLOTACIÓ DEL TERRITORI AL MARESME (SEGLE II aC - SEGLE III dC), A PARTIR DE LES DARRERES EXCAVACIONS A LA VALL D'ARGENTONA

NÚRIA CARRERAS VIDAL*
CARME PUERTA LÓPEZ*
ANTONI RIGO JOVELLS*

La construcció de dues grans obres públiques a la comarca del Maresme, com són la prolongació de l'autopista A-19 i la nova autopista B-40 de Mataró a Granollers, van proporcionar les condicions per dur a terme diverses intervencions arqueològiques d'urgència. Sí, d'una banda, era evident que en el segon cas només s'afectava la vall d'Argentona, ha estat interessant veure com el traçat de l'autopista A-19 concentrava els jaciments més importants en el punt en què travessava aquesta mateixa vall.

D'aquesta manera, s'ha pogut treballar en uns jaciments que presenten, de manera global, unes característiques que considerem força atractives. En primer lloc, es concentren en una àrea que configura una unitat geogràfica amb uns condicionaments molt determinats, com són el fet de ser la vall més ampla i llarga del Maresme, la qual cosa comporta alhora tenir una gran potencialitat per a l'explotació agrícola i ser la via de pas natural més important entre les comarques actuals del Maresme i el Vallès. Des d'una perspectiva historicogeogràfica, també es tracta de la zona que es troba entre el poblat de Burriac, importantíssim centre en època ibèrica, i la ciutat romana d'*Iluro*, entorn a la qual s'organitza el territori en època

*Codex sccl-arqueologia i patrimoni.

romana. En segon lloc, ens proporcionen una visió diacrònica que va des del segle II aC fins al segle III dC, i per tant, des del moment final del món ibèric i dels primers contactes amb els romans, fins a començament del Baix Imperi, passant per tot el fenomen de romanització i de màxim apogeu de la cultura romana.

L'estudi d'aquests jaciments ens ha portat també a una revisió de les dades de l'àmbit rural, a partir d'excavacions dutes a terme bàsicament dins la comarca del Maresme, i puntualment en altres zones, la qual cosa ens ha dut a veure fins a quin punt els resultats obtinguts per nosaltres són representatius d'uns fenòmens més generals.

Finalment, hem pres en consideració les dades ofertes pels darrers treballs d'excavacions i de síntesi sobre la ciutat d'*Iluro*, en el territori de la qual cal situar l'àrea que tractem, i també sobre la de *Baetulo*, atesa la seva proximitat i inclusió en la comarca natural del Maresme i el fet de la coincidència en molts punts de la seva evolució.

Els resultats finals oferts per tot aquest conjunt ens han permès plantejar una hipòtesi sobre l'evolució de l'ocupació i explotació romana del territori en una zona que sobrepasa els límits estrictes de la vall d'Argentona per tal de convertir-se en representativa del que succeeix a la comarca del Maresme de manera més global.

DESCRIPCIÓ DELS JACIMENTS

Can Balençó

El jaciment de Can Balençó està situat al peu del turó de Cerdanyola, al costat esquerre de la riera d'Argentona, en un terreny aterrat pel conreu. Es tracta d'un jaciment ibèric tardà de caire agrícola, situat a la plana i ocupat des de mitjan segle II aC fins a l'últim decenni del segle I aC, amb dues fases constructives ben definides.

L'establiment es va fundar, cap a mitjan segle II aC, al costat d'una petita riera i seguint els patrons constructius ibèrics, encara que amb la utilització de *tegulae*. Amb això volem dir que la construcció és a base de murs de pedra seca en la seva part inferior i tàpia al damunt, i que la planta mostra la juxtaposició d'àmbits sense una planificació prèvia, la majoria d'ells amb llar de foc. Els vuit àmbits detectats s'adaptaven a un terreny en pendent mit-

jançant terrasses i quedaven protegits de la riera, al costat sud, per un ample mur de pedra seca que perdurà en la fase posterior. En el segon quart del segle I aC, aquest assentament va patir un incendi que el destruï en bona part.

Immediatament es va iniciar la reconstrucció. Es continuà utilitzant la mateixa tècnica constructiva, i seguí havent-hi llar de foc a les habitacions, però sembla que s'estructurà l'espai a partir d'una ordenació preconcebuda i diferent de l'anterior, ja que els diferents àmbits es distribuïren al voltant d'espais oberts des d'on s'efectuava l'accés a l'interior. Això implica que en algunes zones es van inutilitzar o es van desmuntar totalment les estructures anteriors, bé fos a causa del seu mal estat o per la nova ordenació espacial, i en altres casos se n'aprofitaren algunes. Aquesta darrera fase s'ocupà durant un període més curt, ja que, en el darrer decenni del segle I aC, el jaciment s'abandonà definitivament.

Can Portell

El jaciment de Can Portell està situat a la riba dreta de la riera d'Argentona, en una zona de plana dedicada al conreu i bastant propera al curs de la riera.

Es tracta d'un abocador d'àmfores d'època romana que s'estenia en una àrea d'uns 1.600 m², segons les dades que van proporcionar els diversos sondejos arqueològics, de la qual només es va poder excavar un quadre de 117 m². Així doncs, la seqüència estratigràfica que es va obtenir correspon a una part concreta del jaciment, i per tant, cal ser prudents a l'hora de generalitzar conclusions.

El conjunt de les abundants restes materials es componia bàsicament d'àmfores de producció tarraconense del tipus Pascual 1, Dressel 2-4, i en menor quantitat, Laietana 1 i Dressel 1. També aparegueren restes de ceràmica comuna local. Prenent com a base les importacions, principalment, cal situar la formació dels nivells d'abocament entre els regnats d'August i Tiberi.

L'aparició de restes de rebuigs de forn i de tovots cremats fa pensar que ens trobem davant l'abocador d'un forn. Malauradament, no es va detectar cap estructura que respongués a les característiques d'un centre productor d'àmfores. La quantitat de material i els rebuigs esmentats fan deduir que es van produir amb certesa les formes Pascual 1 i Dressel 2-4, mentre que és probable que es produïssin amb anterioritat els envasos Dressel 1 i Laietana 1.

Can Notxa

El jaciment de Can Notxa està situat al costat esquerre de la riera d'Argentona, en uns camps de conreu a uns 225 metres del curs actual de la riera, en una zona de plana però ja aixecada respecte a l'àrea que devia ser d'inundacions habituals causades per les rierades.

Les úniques restes constructives aparegudes en la intervenció que vàrem dur a terme en aquest jaciment foren part de la cambra de foc o de combustió d'un forn de producció ceràmica, excavada en les argiles naturals i dividida en dos longitudinalment per un mur. Les seves parets, així com els pilars de les arcades que sustentarien la graella, eren fets amb tovots.

Una de les produccions d'aquest forn degué ser l'àmfora Laietana 1, vista la localització d'un estrat d'abocament format bàsicament per àmfors, totes d'aquest tipus exclusivament, algunes de les quals eren material de rebuig sense cap mena de dubte. D'altra banda, els materials continguts en els estrats d'amortització del forn han proporcionat una sèrie de peces de ceràmica comuna local que pertanyen a una producció molt homogènia, tant per les formes com per la seva pasta, la qual cosa fa pensar que també foren produïdes en aquest centre. La datació d'aquesta amortització s'ha situat a final del segle III dC. Així mateix, han aparegut rebuigs de teules que indiquen que també es produïren materials constructius.

El forn, per tant, ofereix un llarg període de funcionament que abasta des de mitjan segle I aC fins a final del segle III dC. En conseqüència, es produeix un llarg reaprofitament de l'estructura amb uns interessants canvis en el tipus de producció.

Cal assenyalar que, tant el nivell de destrucció en què es trobava el jaciment com les limitacions de l'extensió de l'àrea afectada per l'excavació, no ens permet saber si només hi havia un forn o si podia pertànyer a un centre productor de dimensions més grans. Tampoc no podem establir amb certesa la seva relació amb altres tipus d'estructures, tot i que notícies antigues poc precises fan referència a la destrucció de murs en aquesta zona. També cal pensar que hi havia altres zones d'abocador.

Can Blanc

El jaciment està situat a la riba esquerra de la riera de Pins, uns 600 metres al nord del punt on aquesta s'ajunta amb la riera de Dosrius per tal

de formar la riera d'Argentona. Geomorfològicament, està a la part baixa dels vessants d'una carena, però clarament per damunt del fons de la vall, i en una zona d'un pendent natural bastant fort.

Les restes localitzades no corresponen a la totalitat de l'assentament, ja que aquest havia estat tallat d'antic per la construcció de la carretera de Mataró a Granollers i sembla que també degué ser afectat per modificacions importants del terreny.

Es va poder constatar amb certesa l'existència de dues fases constructives. Les restes de la primera, datada a mitjan segle I dC, configuraven una planta rectangular en què es distingien de manera clara set àmbits, amb una extensió aproximada de 241 m². Tres d'aquests àmbits estaven seccionats per la carretera ja esmentada.

La segona fase, datada en el primer quart del segle II dC, es caracteritzava per unes reformes purament constructives o de caire puntual en unes zones, mentre que, en d'altres, comportava una important remodelació de l'espai, a través de l'arrasament de diversos murs i la construcció d'uns de nous. A la planta es dibuixava un total de sis àmbits de forma aproximadament rectangular. L'abandó definitiu de l'assentament es va produir en el primer quart del segle III dC.

Es fa difícil fer una interpretació precisa de les restes, tant de la primera com de la segona fase, però cal pensar que es tracta de les dependències rústiques d'una *villa*. Almenys, creiem que això és el que se'n pot deduir a partir de diversos aspectes, entre els quals podem esmentar la poca riquesa de les estructures, les grans dimensions de tots els àmbits o la presència de determinades estructures, com són canalitzacions i el sòl en pendent en un dels àmbits. Per tots aquests motius, tendim a pensar en unes dependències on es realitzaven activitats de tipus industrials, que podrien o no ser derivades de l'activitat agrícola.

CONSIDERACIONS GENERALS SOBRE UN PROCÉS EVOLUTIU

El jaciment amb una cronologia fundacional més antiga dels que tractem en aquesta comunicació és el de Can Balençó (Carreras *et al.*, 1993 i 1995). L'estudi d'aquest assentament esdevé clau per tal de comprendre el procés inicial de romanització, ja que la seva ocupació s'inicia en un moment en què estan demostrats uns contactes amb els romans per part del

món indígena i en què la bibliografia havia anat parlant d'una romanització important del territori, amb l'establiment de *villae* i fins i tot amb la possible presència d'itàlics que ocuparien aquests nuclis (Prevosti, 1981; Prevosti *et al.*, 1986; Prevosti, 1991), tot i que recentment s'han plantejat alguns dubtes respecte a aquesta teoria (Prevosti, 1993). Tot això aniria lligat amb la decadència dels poblats ibèrics i amb la fundació de ciutats romanes ja a final del segle II aC o a principi del segle I aC (Guitart, 1994).

Can Balençó és, ara per ara, un dels pocs assentaments creats en època ibèrica tardana excavats sistemàticament, la qual cosa permet fer unes hipòtesis raonades en evidències. El període al llarg del qual és habitat és, sens dubte, el moment clau de la romanització i, a més, hi ha dos punts en aquest sentit que considerem que poden ser significatius. En primer lloc, sorgeix en el segle II aC, per la qual cosa no es pot interpretar com la pervivència d'unes estructures anteriors que romanguessin durant un temps enmig d'uns nous nuclis representatius d'un nou model socioeconòmic. En segon lloc, el seu abandó es produeix en un moment encara primerenc del procés de romanització.

Les seves característiques tipològiques, sobre les quals aquí no insistim, defineixen un nucli d'hàbitat plenament ibèric, és a dir, com els que podríem trobar en un moment cronològicament anterior a qualsevol contacte amb els romans. I amb això, volem recalcar que es podria definir, si el prenguéssim de manera aïllada, com a representant del model socioeconòmic configurat en un moment més antic. Per fer aquestes afirmacions, ens basem essencialment en les formes constructives, d'habitatge i d'assentament complex, en general. Pel que fa a la situació geogràfica i topogràfica, però, tot i que no es documenta al Maresme central una ocupació de les zones més baixes de plana amb anterioritat al segle II aC (Pujol & García, 1994) sí que hi ha camps de sitges i algun assentament que no respon tampoc a la tipologia de poblats situats dalt de turons (García & Zamora, 1993), mentre que sí s'han localitzat assentaments de plana en altres llocs més apartats de la nostra zona (Gili & Rigo, 1992). Amb això, volem dir que no és tampoc una tipologia d'assentament completament nova.

Malgrat tot, cal, evidentment, contextualitzar el jaciment i veure quines dades ens ofereixen altres elements, tant de l'àmbit rural com urbà. Pel que fa al camp, comptem afortunadament amb un estudi recent sobre el Maresme central (Pujol & García, 1994), en el qual s'arriba a documentar fins a 12 jaciments, a més del mateix Can Balençó, datables en el segle II

i/o I aC.¹ Cap d'aquests casos és catalogat com a *villa* romana, sinó com a assentaments ibèrics en plana, i, per tant, es defineixen com a paral·lels de Can Balençó. Aquest treball aporta, com una de les dades més interessants per a l'objectiu de la nostra comunicació, la constatació del fenomen d'un augment important dels nuclis rurals en plana, al qual s'afegeixen l'abandó d'alguns jaciments entre final del segle III aC i principi del segle II aC i l'abandó progressiu de diversos *oppida*.

D'altra banda, no tenim constatació clara de l'existència de cap assentament rural, datable en el segle II aC, les característiques del qual permetin que se'l defineixi com a *villa* romana

Pel que fa a l'àmbit urbà, pensem que, després de nombroses excavacions efectuades a la ciutat de Mataró, es fa ja evident que la fundació d'*Iluro* cal situar-la a mitjan segle I aC (García *et al.*, 1993; Cerdà *et al.*, 1994; Pujol & García, 1994). D'altra banda, si dirigim la nostra mirada cap a la propera ciutat de *Baetulo*, i si prenem en consideració només les dades estratigràfiques ofertes per les diverses excavacions, no hi ha tampoc indicis clars de cap estructura anterior a mitjan segle I aC (Comas *et al.*, 1994; Puerta, 1995).

Un altre punt important és el paper que pot desenvolupar Burriac mentre no hi ha autèntics centres romans, que sembla ser el de centre redistribuidor en l'àmbit comercial i, fins i tot, de punt de recolzament en l'àmbit polític i fiscal (Zamora *et al.*, 1991; Pujol & García, 1994). Una prova d'això seria l'existència d'encunyacions de moneda ibèrica de bronze que s'utilitzaria tant per als intercanvis comercials com per qüestions fiscals, encunyacions que es farien amb el permís i pels interessos de Roma.

Tot això ens porta a considerar que Can Balençó és un element integrat en els canvis del poblament ibèric d'aquest moment, en el qual, per altra part, no s'han constatat nuclis catalogables com a romans, és a dir, centres urbans o *villae*. Aleshores, el problema rau en com cal interpretar el sorgiment a mitjan segle II aC d'un assentament com Can Balençó. Nosaltres pensem que es podria explicar per l'evolució pròpia de la cultura indígena, però no es pot descartar que els primers contactes amb el món romà, els quals no s'han plasmat encara en una ocupació directa del terri-

¹ Nosaltres, a causa que ens interessa el paral·lisme més estricte possible amb Can Balençó des del punt de vista cronològic, no hem considerat aquells que són abandonats en uns moments inicials del segle II a.C.

tori, hagin tingut una certa influència. Resta com a punt de més difícil constatació arqueològica quin és el grau d'abastament d'aquests contactes romans, si es limiten a aspectes comercials o si hi ha ja una planificació més determinant per part romana, encarada cap a la progressiva i decisiva implantació d'un model romà d'ocupació i explotació territorial. Nosaltres tendim, però, a negar que pugui haver-hi una organització del territori que permeti parlar ja de plena romanització en el segle II i a principi del segle I aC, perquè es fa difícil d'imaginar com es pot dur a terme sense una presència estable dels romans, la qual creiem que no es pot demostrar fins al moment en què hi ha establertes ciutats de fundació romana.

Amb el jaciment de Can Notxa, l'origen del qual es data a mitjan segle I aC, documentem ja una presència romana en el territori. Es tracta d'un forn que, tipològicament, remet a uns models romans i que produïa la forma Laietana 1 d'àmfora per al vi (*vinariae*), un recipient que, per forma i tècnica, també cal catalogar com a romà. Aquest fet té unes implicacions econòmiques clares, ja que està demostrant un procés que va cap a l'explotació intensiva del territori que té com a objecte el conreu de la vinya i com a finalitat l'exportació a gran escala del vi.

Així mateix, és probable el sorgiment, en uns moments cronològicament molt propers, del nucli de Can Portell, que es revela com un altre centre productor d'àmfores on es detecta amb seguretat la producció dels envasos Pascual 1 i Dressel 2-4, mentre que no es pot descartar que hagi produït amb anterioritat les formes Laietana 1 i, fins i tot, Dressel 1 (Carreras *et al.*, 1993 i 1995).

Aquests jaciments són contemporanis de Can Balençó durant un període, ja que aquell no s'abandona fins a la darrera dècada del segle I aC. Cal recordar, així mateix, que en un moment avançat del segle I aC es produeixen unes reformes a Can Balençó, les quals, tot i ser motivades per un fet fortuït, com és l'incendi de les estructures existents, ofereixen uns certs canvis en la nova planta resultant que poden respondre a una planificació més racional de l'espai, tot i que la tipologia constructiva continua essent la mateixa de la fase anterior.

D'altra banda, igual que Can Notxa i Can Portell coincideixen en el temps amb Can Balençó, ho fan també amb tota una sèrie d'altres assentaments ibèrics a la plana a què hem fet referència anteriorment, així com amb altres nuclis de nova aparició que podem catalogar com a romans. Aquests darrers són, en tots els casos, centres productors d'àmfores per a

vi. Així, sembla que el jaciment del Roser produïa també la forma Laietana 1 (Defaus *et al.*, 1988 i 1993), i el de Les Casetes produïa Dressel 1 i Laietana 1 (Defaus & Martín, 1989).

Esdevé sumament important el fet d'haver documentat un moment de producció de l'àmfora Laietana 1 com a únic envàs per a vi. Això ens parla de la seva antiguitat, però també ens permet insistir en el caire gairebé de tempteig que té aquesta àmfora. En efecte, es tracta del primer recipient propi de caire local, probablement després de les imitacions de Dr. 1 (Comas *et al.*, 1987; García, 1992) que, encara més, semblen trobar-se a mig camí entre una producció ibèrica i romana. La Laietana 1 constitueix un clar exemple d'uns primers moments de producció, ja que no presenta una total homogeneïtat de tipus formal, indecisió que reflecteix un moment primerenc de la producció i exportació del vi, de tal manera que ni el centre productor de Can Notxa sembla tan gran com els que es documenten posteriorment, ni l'exportació de l'àmfora és tan massiva com ho serà la de les Pascual 1 i Dressel 2-4. I no oblidem que el fet crucial que ara es produeix és la fundació de les ciutats romanes d'*Iluro* i de *Baetulo*.

Creiem, per tant, que a mitjan segle I aC podem trobar-nos en un moment de transició, en el qual han aparegut les ciutats, continuen ocupats assentaments amb característiques encara plenament ibèriques i apareixen nuclis romans de producció d'àmfores. Aquesta duplicitat també es reflecteix en la moneda, ja que a mitjan segle I aC s'inicien encunyacions de moneda bilingüe en alfabet ibèric i llatí i poc després finalitzen les emissions ibèriques per donar pas a emissions totalment llatines.

Cal remarcar el fet que els dos jaciments romans que apareixen responguin a una tipologia molt determinada, com és la de centres productors d'àmfores, sense que en cap cas s'hagi documentat la presència d'assentaments que puguin ser catalogats com a *villae* romanes. Aquest fet, juntament amb la perduració de nuclis ibèrics de plana, ens fa pensar en la possibilitat que aquests forns siguin en realitat uns nuclis a través dels quals els romans canalitzen el vi que s'està produint en un territori més ampli, i no solament la producció d'una única propietat lligada als forns. Com a elements que poden fonamentar aquesta hipòtesi, tenim una situació molt concreta de tots aquests centres en llocs ben comunicats, de cara a facilitar tant l'arribada del vi com la seva posterior distribució. Per tant, podem estar davant d'uns centres que representen la presència romana i la seva intervenció sobre l'economia i el territori per tal de canalitzar els recursos cap

als seus interessos. Aquest seria, doncs, un procés gradual a través del qual els habitants i productors indígenes s'anirien integrant en un nou sistema socioeconòmic que es va imposant, també de manera gradual, des de fora. Podríem dir que hi ha un impuls extern i una capacitat de resposta interna.

Al llarg de la segona meitat del segle I aC, l'assentament de Can Balençó continua habitat fins a l'últim decenni, mentre que Can Portell ha d'anar consolidant la seva importància dins el procés que desemboca en el moment d'apogeu de l'exportació del vi laietà, com demostra la producció de l'àmfora Pascual 1 i, posteriorment, de la Dr. 2-4. De Can Notxa, en canvi, no en tenim dades clares tot i saber que continua ocupat.

És en aquests moments que dins la mateixa comarca del Maresme hi ha altres centres que produeixen també Pascual 1 i/o Dressel 2-4, com són els de Torre LLauder (Mataró) (Prevosti & Clariana, 1987), el Morrell (Sant Andreu de Llavaneres), el Sot del Camp (Sant Vicenç de Montalt), Horta Nova (Arenys de Mar), el Morer (Sant Pol de Mar) (IPA, 1987), o, ja més allunyats, com el del Roser - el Mujal (Calella) (Defaus *et al.*, 1988 i 1993), Carrer Guillem de Palafolls (Malgrat de Mar) (Burjachs *et al.*, 1987 i 1993) o Cal Ros de les Cabres (el Masnou) (Burés & Marquès 1990 i 1991).

També hem d'assenyalar que el regnat d'August comporta uns canvis polítics i administratius que sembla que es veuen reflectits en les ciutats. Així, a *Iluro* s'han detectat reformes corresponents a aquest moment en les diverses intervencions que s'han anat efectuant, les quals han portat a parlar d'embelliment i de possible reestructuració urbanística (Cerdà *et al.*, 1994, p. 99). Pel que fa a *Baetulo*, s'ha constatat que, en el període comprès entre final del tercer quart del segle I aC i el canvi d'era, viu un fort creixement urbanístic, en el qual les construccions privades denoten un luxe i unes tècniques constructives que segueixen els cànons itàlics, i el mateix es veu en les edificacions públiques o en la distribució urbanística de la ciutat (Puerta, 1995). Tot sembla indicar una consolidació de la ciutat com a centre administratiu, polític i religiós.

Aquesta reorganització politicoadministrativa es detecta també en la consolidació d'una xarxa viària constatada a la Via Augusta pels mil·lars d'aquesta època, com el de Vilassar de Mar, que són els de cronologia més antiga. Tot i no tenir elements de datació de la via de Pàrpers, pensem que estaria inclosa dins aquesta xarxa.

En resum, si les ciutats mostren una sèrie de reformes importants, els centres productors d'àmfores arriben a un volum més gran de producció, i

és quan arriben més lluny i en una quantitat més gran els seus envasos. Per tant, s'ha de parlar d'un període de prosperitat, però és ara quan s'abandona Can Balençó, i això pot tenir també una significació molt important. En definitiva, és un moment en què aquest assentament, reflex d'un model social i econòmic determinat, ha perdut el seu sentit dins un món ja romanitzat en què aquell model ha canviat fins a transformar-se en un de nou.

El centre de Can Portell no té, però, una vida gaire més llarga i és abandonat durant el regnat de Tiberi. Aquesta és una data força primerenca, però hem de tenir en compte que la majoria de jaciments pertanyents a la mateixa tipologia no arriben més enllà de mitjan segle I dC, si no és que canvien la seva funcionalitat. Si considerem les dades ofertes per excavacions recents, tant al Maresme com al Vallès, podem dir que els forns de Malgrat de Mar s'abandonen a mitjan segle I dC (Burjachs *et al.*, 1987 i 1993); els del Roser, en època de Claudi (Defaus *et al.*, 1988 i 1993), o el del Camp d'en Ventura de l'Oller (Santa Perpètua de Mogoda), en època de Claudi-Neró (García Targa & Barrasetas, 1992). A Can Feu (Sant Quirze del Vallès), la producció amfòrica s'abandona entre el 50 i el 80 dC, i a partir d'aleshores es produeix material constructiu i ceràmica comuna fins a un moment situat entre el 150 dC i el darrer terç del segle II dC (Carbonell *et al.*, 1990). Fins i tot a *Baetulo* es coneix una indústria urbana de producció de vi creada pels volts del 20-10 aC, que es reforma a mitjan segle I dC i s'abandona a principi del regnat dels flavis (Puerta & Rodríguez, 1987). Quant a exportacions, a la Gàl·lia es detecta la fi de la presència d'envasos per a vi laietans en la segona meitat del segle I dC (Miró, 1987, p. 257). Es tracta, doncs, d'un fet àmpliament documentat, com és la fi de l'apogeu de l'exportació del vi laietà a gran escala. Pel que fa a Can Notxa, sabem que continua ocupat, però desconeixem en quines condicions, ja que el que es documenta de manera segura és la reorientació del forn cap a unes produccions de material constructiu i ceràmica comuna local que tenim constata-des amb certesa en el segle III dC, però sense que puguem afirmar quin és el moment en què es produeix aquesta transformació. Tot i així, la dinàmica general i el que passa en altres jaciments ens fan pensar que no hauria de situar-se més enllà de mitjan segle, com a molt tard.

Finalment, és en aquests moments, precisament, quan apareix el darrer jaciment a què fem referència en aquesta comunicació, Can Blanc, la datació inicial del qual se situa a mitjan segle I dC (Carreras & Rigo, 1994). Les característiques d'aquest jaciment defineixen la part excavada com a

dependències de la part rústica d'una *villa* romana, tot i que, malauradament, és una ingònita l'activitat que s'hi desenvolupava. Tot i així, és important remarcar el simple fet que es tracti de restes que poden respondre a una estructura de *villa*, amb una activitat que no sembla estar orientada de manera intensiva a la producció ni a l'exportació del vi. Per tant, s'han produït un canvis en l'activitat econòmica que queden reflectits en les restes materials. Quant a la seva evolució, hem de recordar que durant el primer quart del segle II dC s'hi ha constatat una sèrie de reformes que configuren el que hem denominat segona fase. No obstant això, sembla que la naturalesa d'aquests canvis no és conseqüència de fets importants o d'un canvi en l'orientació de les activitats desenvolupades, sinó que pensem que més aviat deuen correspondre a unes reformes lògiques i, fins a cert punt, puntuals en un assentament que fa ja un període de temps considerable que està en funcionament.

Malauradament, desconeixem l'existència de dades sobre altres jaciments de la comarca del Maresme que hagin estat objecte d'excavacions i que sapiguem amb certesa que estiguin en funcionament en aquesta època i, per tant, no podem establir comparacions sobre les seves característiques. En canvi, sí que tenim dades que se'ns revelen com a força interessants provinents dels nuclis urbans. En aquest cas, ens haurem de referir, en primer lloc, a *Baetulo*, ja que és aquesta ciutat la que ha ofert dades més conclouents. A partir del principi del regnat dels flavis, comencen a trobar-se els primers signes de decadència, amb l'abandonament progressiu d'edificacions públiques i privades a tota la ciutat o la reconversió d'aquestes en magatzems (Aquilué, 1984; Puerta, 1995). Sembla tractar-se d'una profunda crisi que dona pas a un nou concepte de centre urbà a partir de la primera meitat del segle II dC, moment en què hi ha un terraplenament generalitzat de la ciutat, cobrint les restes abandonades i anivellant novament l'espai per tornar a edificar. Un fet d'aquestes característiques, d'altra banda, necessita una planificació prèvia i una organització dirigida per l'autoritat existent. A *Iluro*, si bé de manera més tímida, s'ha pogut veure en diversos punts com també apareixen magatzems o petits tallers. (Banús *et al.*, 1991; Cela *et al.*, 1994; Carreras & Rigo, 1995).

Per altra banda, els nivells datats a partir del segle II dC a les dues ciutats esmentades ofereixen una gran quantitat de material ceràmic, quasi exclusivament importat, la qual cosa indica que la Laietània litoral continua estant dins les rutes comercials habituals i que a la zona en estudi continua

havent-hi una població que té el suficient poder adquisitiu per adquirir aquestes peces (Puerta, 1995). Tot això ens fa pensar en la possibilitat que les ciutats pateixin una reconversió que desemboqui en una redistribució funcional de l'espai, amb la qual es defineixen essencialment com a centres de mercat i es redueix de manera important la seva funció d'habitatge. Al mateix temps, es produiria un moviment dels seus habitants i de la seva riquesa cap al camp, la qual cosa podria explicar la manca de monumentalitat amb què ens trobem en els nuclis urbans.

En conseqüència, hem de concloure que a mitjan segle I dC es comencen a produir uns canvis en les ciutats que queden definits a principi del segle II dC. Paral·lelament, els assentaments rurals que aquí hem tractat abandonen la producció d'envasos per a vi, desapareixen els grans centre productors amfòrics i, en definitiva, l'explotació intensiva del vi, mentre que els establiments que trobem presenten una tipologia i funcionalitat diferents, que els fan catalogables com a *villae*. Pensem, doncs, que la generalització d'aquests canvis no és coincidència i que han de respondre a un únic fenomen de caire més general.

És lògic, de fet, que aquests canvis estiguin lligats, si bé és difícil establir quines són exactament les transformacions en l'àmbit rural i en l'àmbit urbà i quins són els nous papers que ambdós juguen a partir d'ara. Com a hipòtesi, es podria pensar que el creixement d'unes *villae* rurals podrien haver desplaçat habitants de la ciutat al camp, on, amb aquesta nova cèl·lula d'estructura socioeconòmica, es conjuga alhora residència i activitat agrícola o industrial, com bé defineix la separació en el model típic de *villa* entre la part rústica i la part residencial. Molts més problemes són els que ens trobem en el moment en què pretenem conèixer quines són les activitats desenvolupades quan l'exportació del vi ha decaïgut, ja que no tenim gaires evidències arqueològiques, ni per les mateixes estructures constructives, ni per les restes materials, i quan no hi ha un objecte material que constati un producte important d'exportació, sigui *per se* o bé pel seu contingut. Si més no, sembla de sentit comú pensar, com a mínim, en un major grau de diversitat de la producció.

Can Blanc continua la seva vida sense que s'hi detectin canvis fins a principi del segle III dC. Quant a Can Notxa, hem constatat que encara perdura, mentre que hi ha notícies de destruccions modernes de restes constructives que s'han identificat com a *villa* de la qual no hi ha elements clars de datació (Prevosti, 1981, p. 242). El seu abandó, o com a mínim l'a-

mortització del forn que nosaltres vàrem excavar, no es produeix fins a la segona meitat del segle III dC. D'aquest moment, en sabem que el forn continuava funcionant, però amb una reconversió clara de la seva producció, ja que sembla fabricar materials constructius i ceràmica d'ús comú, probablement per a un abastament molt limitat que podria ser, fins i tot, únicament per a la mateixa *villa*.

Aquests abandons, situats cronològicament dins el segle III dC, semblen inserir-se, un altre cop, dins uns canvis de més gran abast. Al llarg d'aquest segle o començant, com a molt enrere, a final del segle II dC, es produeix efectivament l'abandó d'alguns nuclis rurals, mentre que els que perduren tornen a sofrir uns canvis importants caracteritzats habitualment per l'engrandiment i enriquiment de les *villae*, com s'esdevé en una *villa* situada també a la vall d'Argentona, com és Torre Llauder (Cerdà & Pérez, 1991). Aquest procés sembla detectar-se, per exemple, a l'àrea de *Barcino*, de manera que ha fet parlar de nuclearització en l'assentament rural (Palet, 1994), en què es tendeix cada vegada més a produir per a l'autoconsum (Keay, 1985). Si ens referim a casos concrets coneguts per intervencions recents, podem esmentar Can Cortada, a Barcelona (Miró & Blasco, 1993), o Ca l'Estanquer, a Sant Feliu del Llobregat (Solias, 1989), entre altres. A manca de més dades concretes de la zona que a nosaltres ens afecta, hem de dir, però, que l'abandó dels dos assentaments que aquí tractem encaixa bé amb aquestes hipòtesis.

Més confoses són les dades que, per a aquests moments, ens faciliten les ciutats. Malgrat tot, a *Iluro* s'ha detectat alguna amortització d'estructures durant la segona meitat del segle III aC (Carreras & Rigo, 1994; García *et al.*, 1993, p. 149; Banús *et al.*, 1991), mentre que, en la majoria de punts on s'ha intervingut, les restes excavades datables a partir del segle IV dC consisteixen en farciments i retalls sense associació amb estructures (Carreras & Rigo, 1994). Per tant, sembla que, tot i quedar bastant pendent una interpretació definitiva del seu significat, també es documenten algunes transformacions en el marc urbà.

BIBLIOGRAFIA

- AQUILUÉ, X. (1984): Las reformas augusteas y su repercusión en los asentamientos urbanos del Nordeste peninsular, *Arqueología espacial*, 5, (Teruel, 1984).
- BANÚS, J., I. CARPIO, J. GARCÍA, E. GURRI, S. PÉREZ (1991): *Memòria de les excavacions del solar del carrer d'en Pujol núm. 51 (Mataró, el Maresme). Del 28 d'abril al 4 de maig de 1990 i del 3 de desembre de 1990 al 4 de gener de 1991*. Inèdit.
- BURÉS, L. i A. MARQUÈS (1990): *Memòria de les excavacions arqueològiques d'urgència a Cal Ros de les Cabres (el Masnou, el Maresme). 1990*. Inèdit.
- BURÉS, L. i A. MARQUÈS (1991): La vil·la romana de Cal Ros de les Cabres (el Masnou, el Maresme). Notícia de les darreres campanyes d'excavació, *Laietània*, 6 (Mataró), p. 115-117.
- BURJACHS, F., J.M. DEFAUS, L. GARCÍA, M. MIRET i J.M. SOLIAS (1987): Un centre productor d'envasos vinaris a Malgrat (Maresme), *I Col·loqui d'arqueologia romana: El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental*, (Badalona, 1985), p. 224-227.
- BURJACHS, F., J.M. DEFAUS, L. GARCÍA, M. MIRET i J.M. SOLIAS (1993): Carrer Guillem de Palafolls, 40-42, Malgrat de Mar, *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya, 1. Època romana i antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989*, (Barcelona), p. 156.
- CARBONELL, E., J. FOLCH i J. MARTÍNEZ (1990): *El jaciment ibèric i romà de Can Feu (Sant Quirze del Vallès, Vallès occidental). Memòria de les excavacions de 1987 a 1988*. Inèdit.
- CARRERAS, N. i A. RIGO (1994): Can Blanc (Argentona, Maresme). Una vil·la romana de mitjan segle Idc a inicis del segle III dC, *Laietània*, 9 (Mataró), p. 183-213.
- CARRERAS, N. i A. RIGO (1995): *Memòria de les excavacions d'urgència a Can Palauet (Mataró, el Maresme). Octubre-novembre de 1993*. Inèdit.
- CARRERAS, N., X. FÀBREGA, C. LLOBET, C. PUERTA, A. RICH i A. RIGO (1993): Excavacions a l'autopista A-19, variant de mataró. Tres exemples del poblament del Maresme: de l'Ibèric Ple a la romanització, *Laietània*, 7 (Mataró), p. 157-189.

- CARRERAS, N., X. FÀBREGA, C. LLOBET, C. PUERTA, A. RICH i A. RIGO (1995): Excavacions a la variant de Mataró, *Autopistes i arqueologia*, en premsa.
- CELA, X., E. CHADWICK, C. MARTÍ i C. PUERTA (1994): L'excavació al carrer d'en Pujol 43-45. La troballa d'un tresoret d'aurei d'època clàudia a Iluro (Mataró, el Maresme)", *Laietània*, 9 (Mataró), p. 133-158.
- CERDÀ, J.A. i S. PÉREZ (1991): Darreres excavacions d'urgència davant del clos arqueològic de Torre LLauder (Mataró, el Maresme). *Laietània*, 6 (Mataró).
- CERDÀ, J.A., J. GARCÍA, C. MARTÍ, J. PERA, J. PUJOL, i V. REVILLA (1994): Iluro, oppidum civium romanorum: estado de la cuestión, *XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica: La ciutat al món romà*, (Tarragona, 1993), vol. 2, p. 97-99.
- COMAS, M., C. LLOBET, P. PADRÓS, C. PUERTA, i M. RODRÍGUEZ (1994): Un espai d'ús públic a l'àrea central de Baetulo (Hispania Tarraconensis). Evolució històrica i transformacions urbanístiques, *XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica: La ciutat al món romà*, (Tarragona, 1993), vol. 2, p. 110-112.
- COMAS, M. A. MARTÍN, D. MATAMOROS i J. MIRÓ (1987): Un tipus d'àmfora Dr. 1 de producció laietana, *Jornades internacionals d'arqueologia romana: De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispania Citerior* (Granollers, 1987), p. 372-378.
- DEFAUS, J.M. i A. MARTÍN (1989): *Memòria de les prospeccions realitzades en l'itinerari de la futura autovia de mataró a Palafròls (juliol-setembre 1989)*. Inèdit.
- DEFAUS, J.M., A. MARTÍN i A. RIGO (1988): *Memòria preliminar de les excavacions d'urgència al Roser (Mujal-Toyca) (Calella, el Maresme)*. Inèdit.
- DEFAUS, J.M., A. MARTÍN i A. RIGO (1993): El Roser o el Mujal, Calella, *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana. Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989* (Barcelona), p. 158.
- GARCÍA, J. (1992): La ceràmica ibèrica en els contextos republicans de la Laietània litoral, *Les ceràmiques de tècnica ibèrica a la Catalunya romana (segles II aC-I dC)*. (Barcelona, 1992) (Societat Catalana d'Arqueologia).
- GARCÍA, J. i D. ZAMORA (1993): La vall de Cabrera de Mar. Un model

- d'ocupació del territori a la Laietània ibèrica, *Laietània*, 8. *Actes del seminari "El poblament ibèric a Catalunya"* (Mataró, 1993), p. 147-179.
- GARCÍA, J., J. ARXÉ, A. BACARIA, J. BANÚS, J. A. CERDÀ i J. PERA (1993): Intervencions a Iluro (1982-1989), Mataró, *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana. Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989*. (Barcelona), p. 147-153.
- GARCÍA TARGA, J. i E. BARRASETAS (1992): *Memòria de l'excavació del forn romà del Camp d'en Ventura de l'Oller. Santa Perpètua de Mogoda-Vallès Occidental. 17 de juny-12 de juliol de 1991*. Inèdit.
- GILI, E. i A. RIGO (1992): El jaciment de Can Calvet, dins E. Sanmartí, E. Gili, A. Rigo, J. L. de la Pinta: *Els primers pobladors de Santa Coloma de Gramenet. Dels orígens al món romà*, Santa Coloma de Gramenet.
- GUITART, J. (1994): Un programa de fundacions urbanes a la Hispania Citerior del principi del segle I aC, *XIV Congrés Internacional d'Arqueologia Clàssica: La ciutat al món romà*, (Tarragona, 1993), vol. 1, p. 205-214.
- I.P.A (1987): *Inventari del Patrimoni Arqueològic. Comarca del Maresme*, Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Inèdit.
- KEAY, S. (1987): La importación de vino y aceite en la Tarraconense oriental en la Antigüedad, *I Col·loqui d'arqueologia romana: El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental*. (Badalona, 1985), p. 383-394.
- MIRÓ, J. (1987): Vi català a França (segle I aC-I dC), una síntesi preliminar, *I Col·loqui d'arqueologia romana: El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental*. (Badalona, 1985), p. 249-268.
- MIRÓ, M. T. i M. BLASCO (1993): Vil·la de Can Cortada, *Anuari d'intervencions arqueològiques 1982-1989. Època romana i antiguitat tardana*. (Barcelona), p. 111.
- PALET, J.M. (1994): *Estudi territorial del Pla de Barcelona: evolució històrica i estructuració del territori en època romana. Segles II/I aC - IX/X dC*. Tesi doctoral, Universitat de Barcelona. Juny de 1994. Inèdit.
- PREVOSTI, M. (1981): *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro*, Mataró.
- PREVOSTI, M. (1991): The establishment of the villa system in the

- Maresme (Catalonia) and its development in the roman period, *Archeological Monograph of the British School at Rome*, 2 (Londres), p. 135-141.
- PREVOSTI, M. (1993): Prospecciones en el territorio de Iluro y los orígenes de la romanización del Maresme, *Congrés La Península Ibérica en la Antigüedad. La imagen de un territorio.*(Toledo, 1993). En premsa.
- PREVOSTI, M. i J. . CLARIANA (1987): El taller de ánforas de Torre LLauder: nuevas aportaciones, *I Col·loqui d'arqueologia romana: El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental.*(Badalona, 1985), p. 199-209.
- PREVOSTI, M., J. SANMARTÍ i J. SANTACANA (1987): Algunes hipòtesis sobre els objectius i estratègies de la colonització romana a la costa central de Catalunya, *Jornades internacionals d'arqueologia romana: De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispania Citerior.*(Granollers, 1987), p. 85-96.
- PUERTA, C. (1995): *La ceràmica comuna romana a la costa catalana. Assaig estratigràfic-analític a la Laietània litoral.* Tesi doctoral. Universitat de Barcelona.
- PUERTA, C. i M. RODRÍGUEZ (1987): Una indústria urbana de producció de vi a Baetulo (Badalona), *I Col·loqui d'arqueologia romana: El vi a l'antiguitat. Economia, producció i comerç al Mediterrani occidental,* (Badalona, 1985), p. 183-188.
- PUJOL, J. i J. GARCÍA (1994): El poblament ibèric dispers al Maresme central: l'exemple de Can Bada (Mataró), i el procés de romanització des de l'inici de la colonització agrícola fins al naixement d'Iluro, *Laietània*, 9. (Mataró), p. 89-129.
- SOLIAS, J. M. (1989): Ca l'Estanquer (Sant Feliu de Llobregat), *I Jornades arqueològiques del Baix Llobregat.* (Castelldefels, 1989), Preactes vol. I, p. 334-345.
- ZAMORA, D., J. GUITART i J. GARCÍA (1991): Fortificacions a la Laietània litoral: Burriac (Cabrera de Mar) i el Turó d'en Boscà (Badalona), *Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica: Fortificacions. La problemàtica de l'Ibèric ple (segles IV-III aC).* (Manresa, 1990), p. 337-353.

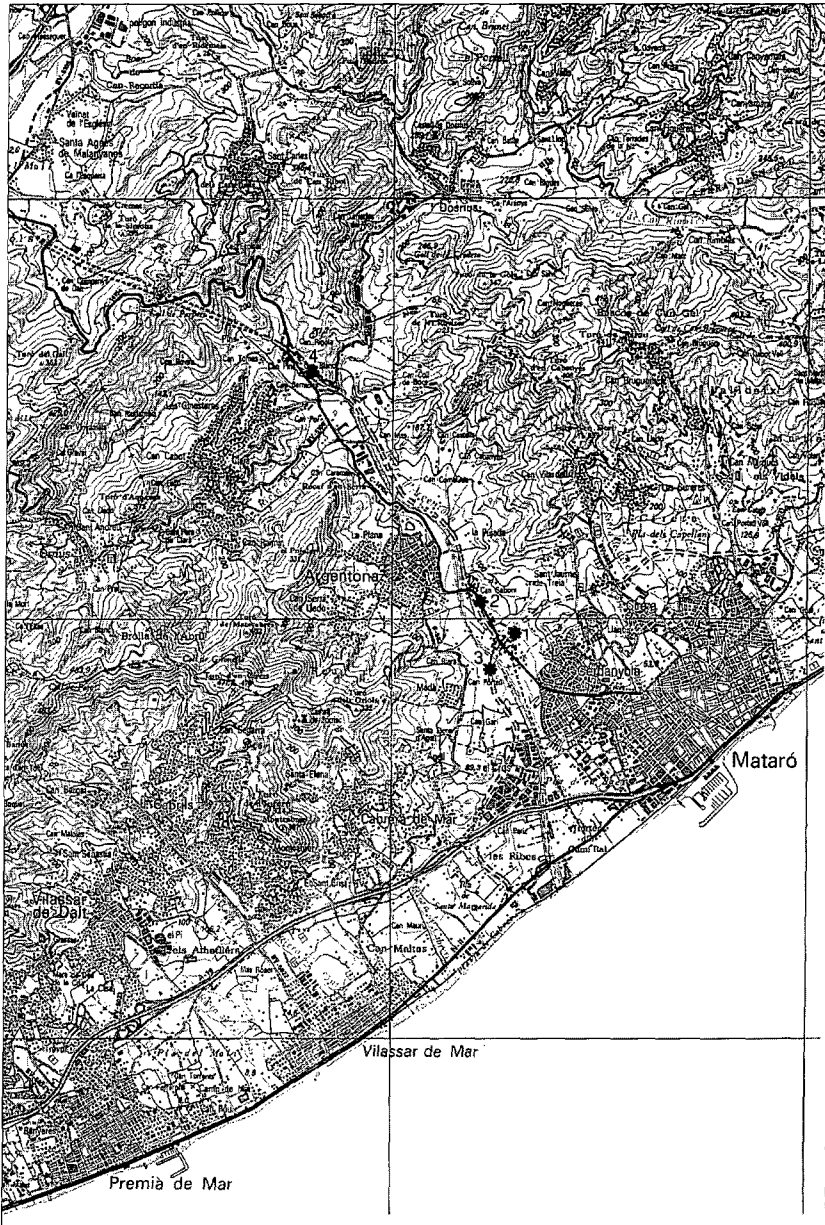

Figura 1.- Situació dels jaciments.

1. Can Balençó;
2. Can Notxa;
3. Can Portell;
4. Can Blanc.